

nos intelligo, quia pigris opponuntur. Unde Septuaginta vertunt, *via fortium*, seu *streuorum*, *trita*; *via* nimirum ad prædia et fundos eorum sunt tristissima, quia dum ad illa inuisenda et excolenda eunt redeuntque, semitam proterunt atque calcant. Et Vulgata: «*Via justorum absque offendiculo*,» id est semita eorum expedita est ac purgata, quia cum sæpius per illam pergant, omnia impediata atque obices inde pellunt. Hæc autem paraphrasi Salomon significat pigrorum et inertium agros ac prædia incolta silvescere, ac sollicitorum fundos accuratissime coli et tractari.

Secundo, Auctor *Catena Græcorum*, ex Septuaginta sic vertit, *ignavorum hominum via quasi spinis obrita sunt aspera; fortium vero semita sunt planas atque protrite*. Quod sic explicat, *q. d.* Ugnavi sibi et aliis obsunt, ita contra studiosi sibi et aliis prosunt.

Tertio, alii hunc versum necentes præcedenti per *pigras* intelligunt insipientes, puta iracundos, quos vers. præced. Salomon dixit suscitare rixas, cujus rei causam hie assignat, quod sint spinosi et aculeati: aculeis enim et spinis suæ diocritatis ita pungunt alios, ut rixas suscitant. Huc facit R. Agadæ adagium, quod citat hic R. Salomon: «*Via Esau est tanquam spina floccis lane implicata, quam si inde remoueas, aliunde emerget.*» *q. d.* Improborum manus nemo evadit nisi pecuniarum ope: quia si hæc parte contra illorum insultus te munias, alia te pungent et adigent.

Quarto et genuine, *q. d.* Iter ad honestas virtutum actiones pigris, ob cupiditatem et pigritiam torpentibus, videtur durum nimis, arduum, implexum et impervium, perinde ac si spinis obsitum et obseptum foret: via autem justorum qui impigre et strenue progrediuntur in via justitiæ, iustis ipsi ob assuetudinem studiumque et desiderium virtutis videtur, ut revera est, «*absque offendiculo*,» id est complanata, facilis et trita: isto enim in ea tentationes et difficultates occurrunt, tamen juxta generose eas superant et transcendunt, cum pigri et impii eis terribi animum despondeant, cedant et succumbant, juxta illud cap. xxii, vers. 13: «*Dicit piger: Leo est fortis, in medio platearum occidendus sum.*»

Ita Beda, Hugo, R. Salomon, R. Levi, Cajetanus, Raynus, Arboreus et alii. Unde Vatablus sic vertit et explicat, *via pigri est quasi sepes spinosa; et via rectorum est elevata*, hoc est, «*insipientes, id est impudens, est piger, quasi esset septus spinis: sapiens vero est diligens, quasi incederet per viam gratam lapidibus.*» Sic et Aben-Ezra ac Pagninus, Quin et S. Gregorius, lib. XXX *Moral.* cap. xiii: «*Multos, ait, sepe videmus vitam quidem sanctæ conversationis appetere, sed ne hæc assequi valeant, modo irruentes casus, modo futura adversa formidare: qui incerta mala, dum quasi cauti prospectant, in peccatorum suorum vinculis demerentur. Multa enim ante oculos ponunt, quæ si eis in conversatione eveniant, subsistere se non*

posse formidant; de quibus bene Salomon ait; Iter pigrorum quasi sepes spinarum. Nam cum viam Dei appetunt, eos velut sepes obstantium septum, sic formidum suarum oppositæ suspiciones pungunt; quod quia electos præpedire non solet, bene illic secutus adjungit: Via justorum absque offendiculo (1).»

Et Cassianus, *Collat.* xxiv, cap. xxiv: «*Via, ait, secundum sententiam Salomonis, nihil operantium stratae sunt spiritus, fortium vero trita sunt; et ita ab itinere regio deviantes ad illam metropolim, ubi noster cursus inclinabiliter semper debet esse directus, non potenter pervenire. Quod etiam Ecclesiastes satis significanter expressit: Labor, inquit, stultorum affligit eos qui non noverunt ire in civitatem, illam scilicet Jerusalem celestem, quæ est mater omnium nostrum.*»

Vide proprietates et discrimina pigri et seduli sive fervantis, quas ex S. Bernardo, serm. 6 de *Ascensione Domini*, recensui Rom. xii, 11, ad illud: «*Spiritu ferventes.*» Idem Bernardus, serm. De *Triplix custodia manus, lingua et cordis*, pigris acrem dat stimulum ad spinas omnes in via virtutis occurrentes animose disjiciendas: «*Nemo, ait, nostrum, fratres, parvi aestimet tempus quod in verbis consumitur otiosis. Siguidem tempus acceptabile est, et dies salutis. Volat verbum irrevocabile, volat tempus irremediabile, nec advertit insipiens quid amittat. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O donec pertranseat hora, o donec pertranseat tempus! Donec hora prætereat quam tibi ad agendam penitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio Confitoris indulget. Donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, preparare ad angelicam societatem, suspirare ad amissam hereditatem, aspirare ad promissam felicitatem, exortare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.*» Vide sequentia. Idem, serm. De *Multiplici utilitate verbi Dei*, pigritiam remedium assignat audire vel legere et ruminare verbum Dei. «*Sermo enim quem loquitur, ait, spiritus et vita est. Si cor tuum induratum est, memento Scripturæ dicentis: Emitte verbum suum, et liquefaciet ea, Psal. cxlvii; et item: Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est, Cant. v. Si tepidus es, et evomi jam formidas, non discedas ab eloquio Domini: et inflammabit te, quia eloquium ejus ignitum valde.*» Proprium enim aedificat et pigritiæ remedium est Amor Dei: ubi enim est amor, ibi non est labor, nec tepor aut torpor; sed ardor et fervor, juxta illud:

Non ita disrepsit flammæ vocat. Eius cœmias,
Estuat ut quis amaris iectus amore Dei.

(1) Sensus est: Vel, pigro quidam aggressitur, difficile et molestum videtur; rectis vero et strenuis nihil tale occurrit, in peccatorum suorum vinculis demerentur. Multa enim ante oculos ponunt, quæ si eis in conversatione eveniant, subsistere se non

Mystice Hugo: Iter pigrorum, inquit, est vita presentis voluptatis, que sui amore implicatos detinet, pigrosque facit ad omne bonum. Sepes spinarum sunt spinosa et pungentia desideria pigrorum. Unde scit sepes spinarum non transitorum absque læsione pedum, sic nec presens voluptas absque punctione affectuum. Quod autem delicias presens vite spinæ sint, dicit Job xxx: «*Esse sub sensibus delicias computabant.*» Unde rusticus in luna fascèspinarum onustus, quid aliud est, quam homo in mutabilitate presentis vite sub onere presentium voluptatum? Unde *Nahum* i, 10, dicitur: «*Sicut spinæ se invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium; consumentur quasi si pula ariditate plena. Via justorum absque offendiculo,*» quia recta, quia plana, quia lucida, quia secunda: nam quid, quid adversitatis vel diffidulatis acciderit, æquo ferant animo, juxta illud cap. xii: «*Non contristabit justum quidquid ei acciderit.*» Ideo semper procurant justi in via sua, quosque perveniunt ad patriam, juxta illud *Isaie* xl: «*Qui sperant in homine, mutabunt fortitudinem, assumunt penam sicut æquile, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient.*» E converso via impiorum plena est spinis avaritiæ, que suffocant semen, *Matth.* cap. xiii, et gladiis detractionis, juxta illud cap. xxi: «*Arma et gladii in via superbi.*» Item laqueis adulationis, juxta illud *Ecclesi.* cap. ix: «*Communicem mortis scito quoniam in medio laqueorum ingredieris, et super arma dolentium ambulabis.*» Item lapidibus contentions et oburgationis, juxta illud *Ecclesi.* cap. xxi: «*Via peccantium complanata lapidibus.*»

Denique S. Ephrem, *Serm.*, *Ascet. ad imit. Prov.*: «*Propria proditio, ait, est negligentia; negligentia autem gravis ac dira est captivitas; at vigilantia captivam etiam ducentes captivitatem capit et apprehendit.*»

20. **FILIUS SAPIENS LÆTIFICAT PATREM: ET STULTUS HOMO (1) DESPICIT MATREM SUAM.** — Hebraice, *sperrû; Symmachus, vitipendit; Septuaginta, subsannat, vel deridet matrem suam; Syrus vero, confusio est matris suæ; ut despicit idem sit quod despicit facit, et ut R. Salomon explicat, «in causa est ut a cæteris illa despicatur.»* Sub patre matrem, et sub matre patrem intellige. Sed lætitiæ tribuit patri, despectum matri, quia patres, utpote majori animi et ingenii, plures aestimant sapientiam, indeque lætitiæ majorem de filiis sapientibus, hæc est probis, concipiunt: matres vero, qui minoris animi, et sexu ac natura sunt infirmiores, facilius a filiis protervis despicuntur, indeque tristantur et dolent, quia tenerius diligunt filios quam patres, eo quod plus tribuerint filiis: filius enim a matre in utero totum pene materiam et substantiam accipit, eamque mater format, orga-

nizat et quasi animat; ac deinde jam natum lætat, fasciat, educat, instituit, etc.: quare hæc parte plus debet filius matri quam patri, ac consequenter si eam despiciat, gravioerem ei facit injuriam. Antithesis exigebat ut diceret: «*Insticit matrem suam.*» Sed more suo Salomon causam contristandi assignat, nimirum despectum. Sicuti ergo filius sapiens sua obedientia, probitate et virtute lætificat parentes: sic insipientis sua proterva improbitate, gula, libidine et vitii contristat eisdem, presertim matrem; qua in re ille suam sapientiam, hie suam insipientiam ostendit, tum quia sicut sapientia est colere virtutes, ita insipientia est mancipare se vitiiis, ut eorum se faciat vile mancipium; tum quia sicut sapientia est colere et exultare parentes, sic insipientia est eisdem despiciere et contristare. Quid enim clarus, quid vicinus, quid conjunctus filio quam parentes? quare qui eos colit vel despiciit, colit vel despiciit seipsum, imo Deum ipsum; parentes enim sunt vicarii Dei, ejusque viva quasi imago et simulacrum. Unde Plato eos quasi deos quosdam terrestres, ac deorum simulacra a filiis colendos esse docet, lib. XI de *Legibus*: «*Censendum est, ait, nullum apud deos magis venerandum simulacrum nos habere debere, quam patres senio confectos matresque simul, quibus honorandis Deus gaudet.*» Hinc Deus filiis honorantibus parentes promittit vitam longævam suamque benedictionem; inhonorantibus vero comminatur mortem et maledictionem. Vide fusa cap. x, vers. 4, et *Ecclesi.* iii, 4 et seq., ubi dicitur, «*non parentum.*»

Tropologicæ Auctor *Catena Græcorum*: «*Filius sapiens, inquit, est honestum cogitatum, quod parentem suum, nempe mentem, lætificat; stultus autem quod proprio sensu recte uti nesciat, et seipsum et alios quoque confundit.*»

21. **STULTITIA GAUDIUM STULTO; ET VIR PRUDENS DIRIGIT GRESSUS SUOS.** — Hebraice, *stultitia gaudium est et qui deficit corde (vecordi, exordi), et vir intelligens rectum facit seipsum in eundo; Chaldaeus, et vir prudens recte graditur; Septuaginta, demens sentit indulgentes mente, vir autem prudens recta tendens vadit, vir dirigens ambulat; Syrus, demens excors est, prudens recta ambulat; Aben-Ezra, prudens rectum iter quaerit, quod inest.*

Sensus planus et clarus est, *q. d.* Stultus gaudet de sua stultitia, id est de suis stultis cogitationibus, sermonibus, operibus: at vero prudens gaudet de sua prudentia, quod scilicet prudenter dirigat et rectos faciat gressus, id est actiones suas. Stultus instar vituli petulantis gaudet vitulari, lascivire, hinc illuc incoadente et insulse saltare: at prudens recto et composito gressu incedit. Ita R. Salomon: «*Ipsamet veordia, ait, apud veordes gaudii loco ducitur;*» sic et R. Levi. Accedit Auctor *Catena Græcorum* qui ex Septuaginta sic vertit, *amentis sentit iudicio et mente carent; vir autem prudens non absque cautione per-*

(1) Proprie, stultus hominis. Sic Germani dicunt, ein thur von Menschen; et Galli, un imbécile d'homme.

viam *facilit*; siveque explicat: « Amentis semita recte vocatur fatuus; nam cum ejusmodi homines mentis judicio sint destituti, nihil faciunt cum ratione, sed temere et inconsulte omnia. »

Poest secundo, per anastrophe sic exponit: *Gaudium est stultitia stulto, q. d.* Stultitia stulti est suum gaudium, scilicet quod nesciat moderari et dirigere sua gaudia: stulti enim effundunt sese in maximam letitiam, risu et caehinnos.

Unde ex Hebræo sic veritas cum Cajetano et aliis, *stultitia gaudii carenti corde*; quod primo, Cajetanus sic explicat, *q. d.* Gaudium nimium et effusum testatur stultitiam et vecordiam: stultus enim nescit temperare sua gaudia, uti nec suos mæroros. Secundo, Vatablus, *q. d.* Gaudet stultus rebus secundis; at justus recte ambulat, quia moderatus est et constans in adversis æque ac secundis. Tertio, Salazar, *q. d.* Stultitia gaudii carenti corde, nimirum letitia effusor et intemperans hominem, qui cor suum moderari nescit, ad pleraque stulta fatuque faciendâ compellit: nam vecors animus letitia laxatus inordinatissime se gerit. *Vix autem prudens dirigit gressus suos, videlicet in letitia et gaudio non desipit et immoderate agit, sed actiones suas prudenter cauteque disponit.* Itaque verba illa Vulgata: « *Stultitia gaudium stulto, »* non ita capiendâ sunt, quasi dicant fatuum ex stultitia gaudere, sed potius stultum ex gaudio prorsus desipere et stultius agere; ut sensus sit: Gaudium stultitia est stulto, non vicissim stultitia gaudium vel gaudium est stulto.

12. 22. DISSIPANTUR COGITATIONES UBI NON EST CONSILIUM: UBI VERO SUNT PLURES CONSILIARI, CONFIRMANTUR. — Pro *dissipantur* hebraice דַּרְסִי *hapher*, id est irrita, frange, dissipa, vel irritare, frangere, dissipare, hoc est irritat, frangit, dissipat cogitationes defectus consilii: Hebræi enim infinitivo utuntur pro indicativo et alio quolibet modo; vel infinitivus sumitur pro nomine, *q. d.* Dissipare, id est dissipatio cogitationum est, ubi non est consilium. Rursum pro consilium hebraice est נַחַד, id est secretum indeque consilium: hoc enim solet esse arcanum et secretum. Igitur

Primo, Chaldaeus sic vertit, *franguntur vel dissipantur cogitationes, ubi non est secretum; et in multitudine consiliariorum consilium confirmatur, q. d.* Ad res magnas perficiendas duobus opus est, scilicet secreto et consilio. Secundo, ne, si res in vulgus emanet, multi se ei opponant, eamque vel clam vel palam impediunt. Consilio, ne imprudenter quid fiat; consilium autem pctendum a multis consiliariis; jam, si multis secretum communices, periculum est ne secretum non maneat, sed ab aliquo eorum propeletur. Quare prudens est hæc duo ita associare, ut nec secretum careat consilio, nec consilium propelet secretum. Id fiet, si fidi consiliari deligantur, itque duntaxat necessari, qui consilium sibi communicatum, vel a se datum, secretum servent. Quin

vero, si res sit manifesta, nec consultatione ageat, quisque secretum sibi soli servet, nec cum consiliariis, vel certe non nisi cum paucis communicet. Sæpe enim totus nervus rei consistit in secreto. Memini, cum in Belgio agerem, Alexandram Parmensem ducem Parmensem inclytum Belgii gubernatorem, communicasse duobus consiliariis secretum ingens de recuperanda urbe maximis momenti, cumque illud deinde proditum rem evitasset, se vocasse utrumque ac dixisse: Aut ego, aut alteruter vestrum proditor est. Ego scio me non prodidisse: ergo alteruter vestrum proditor sit oportet; uterque id pernegavit: unde uter prodidisset sciri non potuit.

Secundo, Septuaginta vertunt, *differunt cogitationes, qui non honorant consensus, vel consilia; in cordibus autem consultantium manet consilium.* Vel clarius, ut vertit Auctor *Catena Græcorum*, *qui prudentium consensus pro nihilo ducunt, cogitatus suos de die in diem transferunt; in corde autem deliberantium salutare existit consilium, q. d.* Principes et quivis alii, qui suo judicio presidentes nolunt alios consulere, hi cogitationes suas de die in diem differunt, dum novas menti suæ difficultates obijci sentiunt, quas per se expedire et resolve nequeunt: quo fit ut occasiones opportunas rei faciendæ manibus elabi sinant, et rem vel nunquam vel tempore importuno, ideoque in cassum et frustra aggreantur; qui autem alios consulunt, cum iisque deliberant, hi illico sanum accipiunt consilium: quo fit ut opportuno tempore rem exsequantur, ac prudenter et sæpe feliciter eamificent. Idem credo voluisse Syrum, qui sequi solet Septuaginta; quare mendose in eo legi: *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem deferunt consensui*; deest enim negatio *non*, quam habent Septuaginta, Hebræa, Chaldaeus et cæteri omnes. Unde sic in eo videtur legendum: *Irritas reddunt cogitationes, qui honorem consensui non deferunt, id est, qui consiliarios non consulunt, ut jam explicui.*

Tertio, nonnulli sic vertunt: *Dissipa cogitationes, quando non est consilium; et in multitudine consiliariorum confirmabitur, siveque explicant, q. d.* Dissipa, id est sparge in vulgus, id quod agere destinâs, cum consiliarios sufficientes non habes quos consulas; sic enim audies multorum etiam sapientum judicia et consilia, que te docebunt quid facto sit opus. Nam, vix confirmabit id quod destinâs, vel certe quid melius suggerent, ita facere solent principes astuti et solertes, idque faciendum suadet Aristoteles, lib. III *Polit.* Nam si res faciendâ spargatur, vulgus vel probabit id quod princeps destinat, et tunc secure id ipsum exequi poterit; vel si non probet, causam cur non probet indicabit, quam cognitam princeps vel sequi debet, vel certe amoliri. Durum enim et periculosum est principi, si quid contra populi sensum tentare vel agredi velit; hoc enim est omnes irritare, omnem odia in se con-

citare, et quasi contra stimulum calcitrare. Verum Hebræum דַּרְסִי *hapher*, id est *dissipa*, non significat, sparge in vulgus, sed frange, rumpe, irrita et cassum reddo.

Quarto, optime Noster vertit, *dissipantur cogitationes ubi non est consilium; ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur*; Hebraice, et in multitudine consiliariorum stabit; Aquila, Symmachus et Theodotus, *confirmabitur*, scilicet consilium; Vatablus, *frustrantur cogitationes*, etc. Sensus est, *q. d.* Ubi consultatio non intercedit, cogitata optatum exitum non sortientur; cum autem multos mature consulentes in consilium adhibemus, qua ratione id quod optatum in consilium adhibemus, qua respondet cogitationi de re efficiendâ susceptæ. Multi enim multa sana congruæque suggerunt consilia, quibus res rite conficitur, et ad optatum finem perducitur. Ita R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra. Tunc ergo cogitata « confirmantur, » id est a multorum consiliis robor et firmitatem accipiunt. Rursum, « dissipantur cogitationes » inibe sine consilio, quia qui diu eas mente versat, in eis invenit plures difficultates et pericula, ob que eas refutat, aliasque meliores sese offerentes capessit; que vero a pluribus consiliariis difficultates omnes proponentibus et discutientibus mature suggeruntur, hæc « confirmantur, » id est firmate sunt, solidæ et securæ.

Docet hæc sententia neminem suo judicio præsidere debere, præsertim in rebus propriis, in quibus amor proprius, cupiditas et philautia juemlibet excæcant, sed alios consulere oportere, eorumque consiliis acquiescere. Quocirca inter tria documenta que S. Bernardus moriens suis testamentis reliquit, hoc fuit secundum: « In primis, ait, nomen in vita mea scandalum dare volui, et si aliquando incidit, sedavi ut potui. Secundo, minus semper sensui meo credidi, quam alterius. Tertio, læsus nunquam vindictam expectavi. » Ecce hominis charitatem, humilitatem et patientiam. Ita habet Vita ipsius.

25. LETATUR HOMO IN SENTENTIA ORIS SUI: ET SERMO OPPORTUNUS EST OPTIMUS. — Hebraice, *letitia est viro in responsione oris sui* (1); et verbum in tempore suo quam bonum! Chaldaeus, *gaudium est viro in verbo oris sui*; et verbum in tempore suo dictum quam bonum! Syrus, qui loquitur in tempore, bonum est ei. Igitur « sermo opportunus » est qui profertur tempore opportuno, id est, congruo, commodo, utili et apposito. Opportunus enim dicitur ab ob et portus, quia sicut navigantium portus maxime utilis est et appositus, sic res opportuna vel sermo opportunus audientibus maxime est utilis et commodus. Sensus ergo est, *q. d.* Letatur quisque in sua sententia, quam rogatus ore profert: quisque enim gaudet suo judicio et sensu, eumque aliorum judicio præfert;

(1) Cum ab aliis consultus prudenter et salutare quid responderet.

cuique enim suum videtur pulchrum, cuique suum perplacet: atamen non omnis sententia, sed opportuna duntaxat, que scilicet suo tempore et loco profertur, est optima, id est gratissima, commodissima et utilissima. Docet ergo hoc proverbium prudentiam in dicendâ sententia, sive in consilio, sive extra illud, servandam, nimirum ut sententiam accommodemus tempori. Sæpe enim quod in se est bonum et utile, hoc tempore non est bonum, sed malum et noxium. Quare prudens vitat sententiam importunam, captatque opportunam, id est tempori congruam. Prudentia enim dicendi et agendi consistit in particulari, imo in individua rerum peristasi et circumstantia; prudens enim adio vel sermo est, qui utilis et appositus est huic loco et tempori, et hisce personis; imprudens, qui, esto in se sit prudens, huic tamen loco vel tempori, aut hisce personis est incongruus et inutilis, vel etiam noxius. Unde illud cap. xv. vers. 11: « Mala aurea in lectis argenteis, qui loquuntur verbum in tempore suo. »

Aller paulo noster Salazar: « Sermo opportunus, ait, non est sermo opportune et tempore dicitur, sed qui opportuna et accommodata enuntiatur et consulitur. » Quasi dicas: Non est fides adhibenda cuivis consulenti et consilio, quia quisque consulens suam sententiam et consilium aliis præfert, censetque esse optimam; sed fides adhibenda est sermoni et consilio opportuno, quod scilicet accommodatum est ad rem de qua agitur faciendâ. Monet ergo Salomon eum qui consilio opus habet, *q. d.* Consilia, non quæ tibi jucundissima visa fuerint, quia tua, sed quæ optima et maxime apposita ad rem faciendâ, etiam aliorum sint, præferre ac sequitur, juxta illud Solonis: « Consule non que jucundissima, sed que sunt optima. » Aut certe, ait Salazar, sermo opportunus est, qui id quod animus sentit, accommodat et appositus verbis enuntiat, juxta illud S. Augustini, lib. II *De Doctrina Christ.*: « Sententia animi verbis æsequi mire delectat oratorem; at, enim propria verba fugunt dicentem, et aliena occurrunt, sic cruciatur, quasi legato sapientem et erudito malus eveniat interpretis. »

Mystice Galatinus, lib. III *De Arcanis fidei*, cap. xxix, per sermonem vel verbum opportunum accipit Verbum congruo tempore a Deo destinato incarnatum, ut hominibus eructaret Dei arcana abscondita a constitutione mundi. Unde ait Apostolus, *Galat. iv. 4*: « At tibi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. »

Denique, Septuaginta hæc verba præcedenti dixerunt: « in manibus consultantium manet consilium, » hoc versus subjungunt, uti vertit Auctor *Catena Græcorum*: « Verum nulli ita comparati sunt, ut neque facile illi obtemperent, ne-

que aliquid quod opportunum, aut e re communi sit, in medium afferant. » Quo significant, ei qui cupit consilium, cavendum esse a malis et improbis; hi enim bona honorum consilia refutant, ac pro eis mala et improba, quae eis mens improba suggerit, substituant.

24. SEMITA VITAE SUPER ERUDITUS, UT DECLINET DE INFERNO NOVISSIMO. — Hebraice, *via vitae super intelligentem, ut declinet ab inferno inferno*; Chaldaeus, *via vitae sursum est intelligenti, ut declinet ab inferno inferiori* (1); Syrus, *via vitae est ascensus intelligenti*. Pro super hebraice est למעלה *temaala*, id est superna, sursum, superior, supra.

Significat ergo primo, viam virtutis, quae ducit ad vitam beatam quam eruditus, id est prudens, inuit et capessit, esse ipso longe superiorem, ut pote altam, elevatam, coelestem, ut semper sursum in caelum scandendum sit; ac proinde secundo, viam hanc esse arduam et difficilem, ac vires naturae hominis superantem, quia ex diametro recedere debet ab inferno, imo in caelorum summum condescendere, cum impiorum via voluptatis sit proxa et facilis, sed quae descendat in infernum. Hoc est quod canit Virgilius, VI *Aeneid.*:

Facilis descensus Averni,
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est; pauci quos noxus aevavit
Iudex, ut ardens exiret ad aethera virtus,
Dixit geniti potare.

Sapientis ergo semper sursum habet cor, os et manus, dicitque cum Apostolo: « Nostra conversatio in caelis est, » *Philipp.* III, 20. Et illud: « Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens. » Illic spectat ingens elevatio et distantia caeli a terra, quae facit ut homo contendens in caelum magnis passibus sursum assidue tendere debeat, si in caelum pervenire velit. Mathematici enim docent concavum firmamenti, sive caeli stellati, octoginta millionibus miliarium distare, et elevatum esse super terram. Quare, si quis bis mille annis viveret, et quotidie directe in altum ascenderet ad centum miliaria, idque continuo, post bis mille annos necdum perveniret ad concavum firmamenti. Rursum, post alios bis mille annos tantumdem quotidie ascendens, non perveniret a concavo ad convexum firmamenti: quando ergo a convexo firmamenti ad caelum empyreum, quod longe magis distat et elevatum est, perveniret? Vide dicta *Genes.* I, vers. 14. Hinc Deus sanxit ut passibus non corporis, sed mentis tanta spatia transmittamus, ut mirum eamus de virtute in virtutem, donec videamus Deum deorum in Sion. Hunc sensum exigit antithesis, quae *temaala*, id est super, opponitur inferno novissimo, Hebraice, qui est infra vel

(1) Recte: non sine labore innotuit ad vitam beatam. Quanto autem quis altius ascendit, tanto magis vitae huius pericula emergit.

deorsum, id est, qui est imus vel ima pars mundi.

Ubi nota ex hoc loco et similibus liquere quod Judaeis in veteri Testamento non tantum fuerint promissa bona terrae, sed promissum fuerit et caelum, ejusque gloria gehenna inferni, si Dei leges violarent. Hinc et Septuaginta, ut habet Auctor *Catena Graecorum*, vertunt, *viri prudentes cogitata sunt via vitae; praestant namque ut salvus evadat ab inferno*. Prudentes enim non aliud cogitant quam quomodo fugiant infernum, et condescendant in caelum; et Aben-Ezra: *Semita vitae*, ait, למעלה *temaala*, id est superna est intelligenti, q. d. « Sapiens laborat ut conditoris sui voluntati obtemperet, quo iter carpere possit vitae quae superna est, hoc est anime, quae desiderio flagrat redeundi ad Deum, inferni seditibus devitatis in ima sede constitutis; » et R. Levi: « *Via vitae*, inquit, *longo superior est erudito*. Quamobrem in suis contemplationibus ad sublimiora et nobiliora provehetur. » Ista ergo vocantur a Salomone למעלה *temaala*, id est sublimiora, quae dignitate praestantius. Unde caelum praestantius est elementis; et inter elementa quanto quodque est altius, tanto est praestantius: unde ignis praestit aeri, aer aquae, aqua terrae. Cor igitur justi est praestantissimum, quia altissimum, utpote fixum in caelo empyreo, ipsoque Deo. Conemur itaque semper sursum ascendere per celestes cogitationes, cura quo magis ascenderimus, eo magis recedemus ab inferno, et accedemus ad Deum, et ad securitatem salutis aeternae. Sic Simon Stylites gradatim columnam ascendit, altius sensim et altius, ut pedetentim remotior a terra vicinior fieret caelo.

« Primum enim, inquit Theodoretus in *Historia SS. Patrum*, jussit edificari columnam sex cubitorum, deinde duodecim, postea viginti duorum, nunc autem sex et triginta. Cupit enim in caelum evolare, et ab hac terrena liberari conversatione. Quocirca idem bis quotidie ad populum, turmamque ejus visendi causa confluentem concionabatur, « jubens in caelum suspicere et evolare, et a terra discedere, et regnum quod expectatur visione apprehendere, et gehennae poenas timere, et terrena contemnere, et futura expectare. »

Quin et in columna stans mortuus est; « corpus autem ne sic quidem cadere sustinuit, sed rectum stetit in loco certaminum (caelum suspiciens) tanquam invictus Christi athleta, nulla parte membrorum volens terram tangere. » Hucusque Theodoretus. Sic et S. Franciscus et vita et voce non aliter predicabat quam: « Sursum corda, ad caelum, ad caelum. » Unde hoc ejus erat apophthegma: « Militaturus Deo nihil mundanorum esse reservandum, sed eos esse omnibus debere exuere, et, ut ipse aiebat, « expropriare. » Plura citabo vers. 26, sub finem. Age ergo, o fidelis, o Christiane, o Sacerdos, o Religiose, qui a Deo ante

tempora secularia conscriptus es civis domus Dei, et heres caeli, coheres Christi, mundana despice, superna respice, alioquin terris vitam age, cum Angelis conversare, eorum vitam emulare, brevi in beata aeternitate eorum consors futurus.

Hinc tertio, Beda: *Via vitae*, inquit, est super eruditum, id est, via vitae transcendit vires naturae hominis; quare celesti eget lumine et gratia a Deo aspirata, ut iter virtutis, quod ad caelum ducit, ineat. Fides enim, spes, charitas, caeteraque virtutes Christianae, sunt supernaturales, ac proinde caelibus infuse, quibus ad gloriam coelestem, inferni periculis devitatis, tendimus et pervenimus.

Aliter Dionysius et Arboreus, q. d. *Semita vitae* est lex Dei, quae est super hominem justum: illi enim justus se subdere et obedire debet, si velit declinare ab inferno, et viam ad vitam beatam inire; lex ergo superior est justo, illi mandans et imperans, qui proinde justus sponte se subiecit et obtemperat.

Denique infernus vocatur novissimus, quia ultima est et infima mundi pars, ac proinde caelo, quod primum et summum est, opposita. Galatinus, lib. VI *De Arcanis fidei*, cap. IX, docet Hebraeos praescos credidisse duo post mortem animarum receptacula, unum honorum, alterum malorum: utrumque tamen infernus vocatur; sed prius vocatur infernus superior, sive limbus Patrum, alterum infernus inferior, sive gehenna damnatorum.

25. DOMUM SUPERBORUM DEMOLIETUR DOMINUS: ET FIRMOS FACIET (Hebraice, *statuet*, vel stabiliet) TERMINOS VIDUAE. — Pro superiorum Septuaginta vertunt *εὐγενῶν*, id est injuriosorum, contumeliosorum; Syrus, *stultorum*. Pro demolietur hebraice est *סדד* *assach*, id est everret, sicut scopis everrimus sordes domus: superbi enim sunt sordes mundi, idcirco Deus eos everret; Septuaginta, *diruit*; Syrus, *eradicabit*; alii, *extirpabit*, id est stirpitus evellat et everbet; R. Levi, *solo aequalit*.

Sensus planus est, q. d. Deus superbiorum hostis et antagonista, eorum domos, id est familias, aequae ac opes et pradia, sternet et everbet; eriget vero et stabiliet domos, id est familias et pradia humilium et afflictiorum, quales imprimis sunt viduae. Viduae enim quasi desolatae, et ab omnibus derelictae, specialiter Deo sunt carae, juxta illud *Psal.* CXLV: « Pupillum et viduam suscipiet. » Celebre est illud Aesopi Mythologi, qui rogatus « quid Deus faceret, » respondit: « Superbos humililat, humiles exaltat. » Addit S. Ambrosius, lib. *De Vidua*; alias duas hujus cure divinae causas. Prior est, ut conjugatae sint univira, ut scilicet contentae uno matrimonio, mortuo marito alium non quaerant, scientes se, si viduae maneat, in Dei curam et patrocinium transire. Unde addit: « In divinis judiciis nullo peccato Judaei Dominum lesisse produntur, quam quod

viduae gratiam minorumque jura violarent; haec propheticis causa vocibus conclamatur; haec sola causa delicti invidiam militaturae memoratur, si honoretur vidua in honoribus, iudicet iustitia deferatur. Sic enim habes *Isaia* I: *Judicet pupillo, et justificate viduam et venite disputemus, dicit Dominus.* » Posterior est, quod viduae representet Ecclesiam, cujus sponsus Christus mortuus abiit in caelum; ipsa ergo remanet vidua. Ait ergo S. Ambrosius Deum curare viduas, quia ipsae « Ecclesia referunt viduitatem quae Christum virum suum amisit secundum corporis passionem, de qua dictum est illud apud *Isaia*m: Quoniam multi filii deserte magis quam ejus quae habet virum. »

Unde mystice Beda per superbos accipit haereticos, quos quasi sordes Ecclesia ex ea evertura solet Deus; per viduam vero accipit Ecclesiam, cujus terminos firmare et propagare idem solet. Auctor ante *Catena Graecorum*, per superbos accipit Synagogam superbiorum Judaeorum, qui Christum occiderunt, ideoque exisi sunt; per viduam vero Ecclesiam Gentium, quam Deus Synagoga pretulit et stabilivit.

Tertiam causam addit idem S. Ambrosius, *Adhort.* ad virginis, quod viduae exemplum castitatis illustre praebant non solum conjugatis, sed etiam virginibus; facilius enim est virgini non experte carnales illecebras servare virginitatem, quam viduae eas experte, servare viduitatem: « Exemplum viduitatis, inquit, et virginitatis magisterium est. Dum enim videt virgo viduam intactam servare viduitatem, incitatur et ipsa ut illibatam servet virginitatem. »

26. ABOMINATIO DOMINI COGITATIONES MALAE: ET PURUS SERMO PULCHERRIMUS FIRMAMITUR ARBO. — *Firmabitur arbor* non est in Hebraeo, Graeco et Chaldaeo, nec in Latinis Complutensium, sed intelligitur ex antithesi; Hebraea enim ad verbum sic habent, *cogitationes mali*, id est rei male (Valabius, *mali*, scilicet *viri*) abominatio sunt Dominus; et *pura eloquia pulcherrimius*, id est pura eloquia pulchrescent, *repleta Domino* (1), q. d. Sicut Deus abominatur cogitationes malas, sic puros sermones, gratos pulchrescentia habet, isque quasi decoratur et pulchrescit; quare eos suo assensu et cooperatione firmat, id est affirmat et confirmat; ita Valabius. Septuaginta, *abominatio Domini cogitatio injusta; estorum pura locutiones pura*, id est graves, purae, honestae; Symmachus, *purus, id est castus; Theodolion, absterget id est mundat; Chaldaeus, et puri sermones suaves sunt; Valabius, jucundi sunt; alii, puri sunt sermones decoris vel pulchritudinis; Syrus, pura verba delectabilia sunt; Aben-Ezra, puri sincerique sermones reputantur ut argentum ab omni scoria segregatum, quibus decoratur Deus. Cogitationibus malis oppositur purum sermonem, hoc est puram cogita-*

(1) Sed pura, munda et accepta sunt Deo dicta jucunditas, seu benevolae, quae scilicet neminem ledunt.

tonem : ex hac enim sequitur purus sermo : ex abundantia enim cordis os loquitur. Est metalepsis crebra Salomonis. Sensus ergo est, *q. d.* Deus abominatur cogitationes malas, indeque prodeunt malos sermones; vice versa, amat puras cogitationes, indeque prodeunt puros sermones, qui in oculis Dei erant ac hominum pulcherrimi sunt, ideoque et perplacent, ab eoque diriguntur et confirmantur. Unde R. Levi ex Hebræo sic vertit et explicat: Detestatur Deus improbi cogitationes, quod semper in improbitate voluntur; quæ vero animo versant puri et mundi, nihil aliud sunt quam sermones qui Deo iucundi sunt.

Tangit hic radicem omnis mali et boni, nimirum cogitationes malas et bonas. Ex mala cogitatione enim mentis naturaliter oritur delectatio in voluptate, ex delectatione appetitus, ex appetitu consensus, ex consensu opus, ex opere consuetudo, ex consuetudine obstinatio, ex obstinatione gehenna. Vice versa ex cogitatione bona hæc eadem, sed bona oriuntur, ac tandem celestis gloriæ et felicitatis. Vide hic prospiciam cogitationis bonæ et malæ, ejusque filios, nepotes et pronepotes. Quare summa homini cura adhibenda est circa cogitationes, ut non nisi bonas animo verset, et malas vel a demone, vel a concupiscentia, vel ab hominibus immisissas statim excludat, et velut ova aspidum exterminet. Qui enim semper bonas cogitationes mente versat, non nisi bonum appetere potest; voluntas enim sequitur intellectum et cogitationem. Hoc est quod ait Christus, *Matth. xv, 19* : « De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsæ testimonia, blasphemie; hæc sunt quæ concipiunt hominem. » Vide ut Evangelium legi, Christus versus Salomonis prisco Salomonis astipuletur. Huc facit illud Sexti philosophi : « Bona mens (quæ bona cogitat) chorus est Dei; mala mens (quæ mala cogitat) chorus est demonum. Templum sanctum est Deo mens pii, et altare optimum est et cor mundum. »

Rursus cogitationes bonas vel malas amplectitur, vel abominatur Deus, quia ipse sunt indices et effectus amoris boni vel mali, quem Deus amplectitur vel abominatur, juxta illud S. Augustini : « Amor meus pondus meum; eo feror, quomodo feror. » Voluntas enim quasi domina movet intellectum, ut cogitet de re sibi cara, ejusque pulchritudinem sibi representet, ut ea se oblectet. Vis scire quid ames? vide quid sepe cogites; hoc enim amas. Igitur ex cogitatione Deus movetur amore, in quo tota hominis bonitas vel malitia moralis consistit. Denique docet hic Salomon cogitationes morosas, quibus voluntas plene vel semiplene consentit, esse peccata, etiamsi in opus non exeant, juxta illud Christi : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mechatus est eam in corde suo. » Prohibitæ enim sunt nono theologi præcepto : « Non concupisces, » ut ostendi *Deuter. v, 21*, et *Rom. vii, 7*.

Audi S. Gregorium, *XII Moral. cap. 11* : « Per Moysen, ait, luxuria perpetrata, per autem vero mendicitia luxuria cogitata damnatur. Hinc enim est quod discipulis primus Ecclesiæ pastor dicit: Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecti, etc. Lumbos enim carnis succingere, est luxuriam ab effectu refrænare; lumbos vero mentis succingere, est hanc etiam a cogitatione restringere. Callidus namque adversarius noster est, et dum exterius ab effectu operis expellitur, secreto polluere cogitationem molitur. Unde serpenti a Domino dicitur : Pectore et ventre repes. Serpens nimirum ventre rept, quando hostis lubricus per humana membra sibi subacta usque ad expletionem operis pervenit; serpens autem rept pectore, quando eos quos in opere luxurie non valet, pollutit in cogitatione. Sed quia per cogitationem ad explenda opera pervenitur, recte serpens prius pectore, et deinde serpente ventre describitur. »

Porro cogitationes malæ, primo, sunt machinationes malæ, quibus quis aliud malum molitur; secundo, simulationes, doli et fraudes, de quibus hunc locum sic explicat noster Salazar : « Abominatio Domini cogitationes malæ, » id est, Deus vehementer odio prosequitur dolos et insidias, quas impij ad proximorum perniciem assumunt. « Purus autem sermo pulcherrimus firmatur ab eo, » sermo videlicet sincerus et doli expertus ab ipso pulcherrimus asseritur et existimatur: hic scilicet ipsi probatur et arridet. Homines enim ea verba pulchra magis, lepida et saeva esse existimant, quæ technas aliquas aut dolos aut simulationes continent; Deo autem nullas vel pulchrior vel lepidus magis ac salsus videtur sermo, quam sincerus et candidus, cui nihil doli aut decipiionis subest, nihil falsitatis aut simulationis.

Tertio, cogitationes malæ sunt obscenæ et luxuriosæ: his enim directe opponitur cogitatio et « sermo purus; » Symmachus, *castus*; Theodotianus, *mundus*. Præ ceteris enim cogitationibus malæ sunt, Deoque displicent cogitationes venereæ, tum quia summe contrariantur divine puritati et sanctitati; tum quia illecebrosæ sunt, facileque voluntatem illiciti trahuntque ad consensum, saltem imperfectum, vel tacitum et implicitum, idque ob concupiscentiam nobis innatam, tunc in rebus venereis est vehementissima; sicut ego qui tangit piecem, inquinatur ab ea, et qui ætatur cum sordibus et stercore, ab eo sordidatur, juxta illud : « Vinea, vel vincor, semper ego maculo; » sic pariter qui despuit et luctatur eum cogitationibus impudicis, hisdem inquinatur. Quare cæterorum vitiorum cogitationes resistendo, luxurie vero fugiendo vincuntur, juxta illud Apostoli : « Fugite fornicationem. » Ita Cassianus, Climachus, Dorotheus, et S. Augustinus, *serm. 20 De Tempore* : « Inter omnia, ait, Christianorum certamina sola duriora sunt prelia castitatis, ubi quotidiana est pugna, et rara victoria.

Gravem castitas sortita est inimicum, qui quotidie vincitur et timetur. Et ideo nemo se falsa securitate decipiat, nemo de suis viribus periculose presumat, sed audiat Apostolum dicentem : Fugite fornicationem, » *1 Corinth.* cap. vi. Probat id exemplo Joseph, qui fugiendo heram se tentantem vitæ; et Davidis, qui non fugiendo tentationi succubuit, et adulterium commisit.

Quarto, per cogitationes malas accipit vitiosas quaslibet, uti superbie, iræ, invidiæ, gula, acediæ, etc. Omnes enim hæc abominatur Dominus; atque anima, ut Deo placeat, ab omnibus sese expurget oportet, ut in conspectu ejus pura et nitida sit instar tarsi speculi, imo angeli.

Antistrophe huic Salomonis sententiæ sunt apothegmata priscorum Patrum. Hyperichii dicentis : « Cogitatio tua semper sit in regno colorum, et cito in hereditatem accipies illud. » Ita habetur in *Vitis Patrum*, lib. V, libello xi, num. 35; ibidem in meditationibus duodecim Anachoretarum ordine quartus : « Ego sic sum, ait, ac si in monte Olivarum sedens cum Domino et discipulis ejus. Et dixit mihi : Nullum agnoscas secundam carnem; sed esto semper celestis conversationis imitator, sicut bona Maria Magdalena ad pedes Jesu sedens, et verba ejus audiens. Efficiamini sancti et perfecti, sicut et Pater vester qui in celis est. Et : Discite a me quia mitis sum et humilis corde. » Ordine vero nonus ait : « Ego quotidie Ecclesiam intellectualium virtutum expecto, Dominum gloriæ in medio eorum video super omnes splendens, quando autem abscedo ab eo, ascendo in celum, expectans admirandas pulchritudines Angelorum, ut quos emittunt hymnos incessabiliter Deo et dulces eorum cantilenas audiam, differorque sonis et vocibus et suavitate, ut libet reminisci quod scriptum est : Celi enarrant gloriam Dei, etc. Et omnia quæ super terram sunt, sicut cinerem et stereora opinor. » Ecce hæc sunt cogitationes bonæ et sermones puri, qui Deum et Angelos oblectant, sicut impuri delectant Luciferum et demones. Quocirca Barlaam ad Josephat apud Damascenum in *Hist.* cap. xix, instanter adhortatur eum ad cogitationum puritatem et curam : « Non enim, ait, actiones duntaxat, verum etiam cogitationes nostræ apud Deum in numerato sunt, coronasque aut supplicia nobis conciliant. Siquidem Christum simul cum Patre ac Spiritu Sancto, in puris cordibus habitare perspeximus habemus. Ac rursus illud non ignoramus, quod, quemadmodum fumus apes, eodem modo pravæ cogitationes divini Spiritus gratiam » nobis propellant. Quamobrem summo studio in hoc entere, ut omni vitiosa cogitatione ex animo tuo extincta et deleta, optimas quasque cogitationes in eo inseras, templumque Spiritus Sancti teipsam efficias. Siquidem per cogitationes ad actiones ipsas venimus; atque omne opus a cogitatione acimique agitatione procedens parvum primo initium arripit, ac deinde

facilis incrementis angescens ingens ad extremum efficitur. »

Abbas Joannes in *Vitis Patrum*, lib. III, apud Rafinum, num. 208 et 209, docet cogitationes pravæ oratione superandas : « Quandocumque, ait, cogitatio turpis succensa fuerit ab inimico, tunc aquam orationis effundat, et extinguat illam. » Synectica ibidem, lib. V, libello iv, de continentia, num. 42 : « Sicut, inquit, venenosa animalia acriora medicamenta a se expellunt: ita sordidam cogitationem jejuniæ cum oratione expellit ab anima. » Ibidem, lib. VI, sub finem, num. 25, senior quidam ait : « Qui in anima sua memoriam malitiæ ligat, similis est ignem inter paleas occultanti. » Ibidem, lib. V, libello xi, num. 33, alius senior ait : « Timor Dei valde ignis comburit arundinetum cogitationum. » Et libello x, num. 89, cuidam roganti : « Quid faciam, quia cogitationes sollicitant me, et nescio quomodo repugnem eis? » hoc remedium suggerit senior : « Non repugnes contra omnes, sed contra unam; omnes enim cogitationes monachorum unum habent caput; necessarium ergo est considerare quæ et qualis sit (capitalis), et adversus illam renæ; ita enim et residua cogitationes humilantur. » Victa enim cogitatione radicali et capitali reliquæ omnes, quæ quasi fibræ ex ea pullulant, vincuntur et succiduntur. Radix ergo cogitationum cuique solertè examinanda et vestiganda, qua cognita securis fornicationum illi adhibenda; illa enim amputata reliquæ ex ea manantes amputantur, ut docent rerum spiritualium magistri. Abbas Macarius ibidem, lib. V, libello xviii, num. 9, Theocisto tentato : « Si tibi, ait, ascenderit cogitatio mala, nunquam deorsum aspicias, sed semper sursum, et statim te Dominus adjuvabit. » Joannes Meschus in *Prælo spiriti*, cap. lxix, refert illud Palladii Abbatis apothegma : « Cogitationum observatio est medicamentum salutis. » Ibidem Abbas Pastor cuidam variis cogitationibus æstuanti jussit apprehendere ventum; cumque ille diceret se id facere non posse, subintulit : « Sic ne potes cogitationes prohibere ne introeant, sed tum est eis resistere. » Denique vetus ille in Religionibus mos est, ut noviti cogitationes et tentationes suar pendant Superiori; quo fit ut tum merito humilitatis, tum Superioris prudentiæ et consilio cito eis liberentur.

27. CONTURBAT DOMUM SUAM QUI SEQUITUR AVARITIAM; QUI AUTEM OBIT MUNERA, VIVET. — Chaldeus, *perdit domum suam, qui congregat inæquam iniquitatis; et qui odit munus gratis (datum), vivet. Avarus conturbat domum suam, primo, quia ut avaritiæ suæ satisfaciatur, cogit domesticos, servos et ancillas plus æquo laborare etiam diebus festis et vestis, ac honesto viatico et vestitu eos defraudat, miseroque, dure et acerbe eos tractat; quo fit ut illi contra eum murmurent, ligent, et inter se rixentur, dum quisque onus et laborem a se excutere, et in alium rejicere satagit; secundo,*

avarus per fraudes, usuras et injustos contractus solet se ditare, ob quos lites vel hereditibus ejus intentantur, quæ magna ipsis damna afferunt, et subinde bonis spoliant; tertio, quia Deus avaros solet punire privatione opum avare et perperam congebarum, ut in quo peccaverunt, in eo et puniantur. Pro conturbat hebraice est עֲרָבָה, quæ voce alludit ad Achan, qui avare suffurans pallium ex spoliis Jericho contra præceptum Dei, conturbavit domum suam, imo totum Israel, qui propterea cæsus fuit a Chananeis. Unde Achan lapidatus a Josue in valle, quæ inde dicta est Achôr, id est turbationis, audivit: « Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hæc, » Josue vii, 25. Sic et Giezi avare et simoniace accipiens munera a Naaman, quem Eliseus herus ejus curaverat a lepra, eandem sibi et domui suæ, id est toti suæ posteritati, accessit, IV Regum v, 27.

QUI AUTEM ODIIT MUNERA, VIVET.—Antithesis æquæ exigebat ut diceret: « Qui autem odit avaritiam, vivet. » Verum Salomon more suo ponit speciem magis usitatam pro toto genere avaritiæ, atque ex specie totum genus per synecdochen intelligit, q. d. Judex, consiliarius, et quisvis officialis qui in ferenda sententia, vel dando consilio, in distribuendis beneficiis, vel officiis publicis, etc., non sinit se corrumpi muneribus, sed ab his abstinet, ut æquum pro justitia ferat sententiam, ut sanum sincerumque det consilium, ut officium vel beneficium magis dignis opisque conferat; hic utique deo dante « vivet, » id est aget vitam quietam, felicem, longævam in hoc sæculo, et æternam in futuro. Quod autem dico de odiente munera, idem a pari vel simili intelligo de odiente usuram, simoniam et quamlibet avaritiam. Nam ex una specie accipionis munerum totum genus avaritiæ intelligo.

Hinc et Septuaginta, ut priorem partem posteriori per antithesin adæquant, pro genere avaritiæ speciem eandem ponentes, sic vertunt, *disperdet seipsum acceptor munerum; qui autem odit munera salazar per odientem munera accipit odientem usuras; usura enim, cum non sit debita, utique est donum et munus, quod usurarius a petente munus injuste deposcit et exigit. Verum ut hoc sit verum, usura est species duntaxat avaritiæ; unde totum ejus genus non adæquat; quare non æqua, sed manca remanet antithesis.*

Porro lætissimè recte advertit hanc sententiam maxime competere Ecclesiasticis, qui avare se et suos ditare satagunt; hi enim primo, peccant, animamque suam? ruinant avaritia, puta pluralitate beneficiorum et pensionum (taceo de simonia, usuris, etc.), quæ in eis gravior est quam in laicis: ipsorum enim professio est vacare Deo et celestibus, ac fastidire temporalia. Unde dum fiunt clerici, dicunt cum Levitis: « Dominus pars hereditatis meæ, et calicis mei. » Si Dominus eis

est pars, cur partes terræ ambiunt? Secundo, conturbant domos et familias suas multis curis, laboribus, litibus, quas secum vehit cupiditas, imo domos suas et suorum, quas per avaritiam ditare volent, hoc ipso depauperant et evertunt. Experientia enim docet bona Ecclesiastica, cum ad laicorum domos transferuntur, eas earumque opes consumere et devorare, perinde ac pennis avaritiarum aliarum avium pennis immixte eas consumere perhibentur. Tertio, scandalizant Ecclesiam Dei; dicit enim populus fidelis: Si clerici illiberales Deoque sacra inhiant bonis terrenis, multo magis nos, qui liberos habemus, ea accumulare debemus. Unde ex Climacho Dionysius: « Avarus, ait, est Evangelii subsannator; quoniam terrenorum contemptum Christus exemplo et verbo præcipue commendavit. » E contrario Pastores et Ecclesiastici, qui bona terrena contemnant, ea que largiter in pauperes dispensant, vivunt per gloriam in cælis ac per memoriam, famam et gloriam in terris, uti vivit S. Gregorius Magnus, qui sibi pauper, aliis dives, egenos omnes non solum Rome, sed et per totam Italiam, imo et per Hispaniam, Galliam, Palestinam totumque orbem avari; ac nostro sæculo S. Carolus Borromeus, cujus paupertatem opumque contemptum ac liberalitatem utinam legant et imitentur omnes Prælati et Clerici! Vide dicta *Esaiæ*, xxxiv, 3.

Hanc gnomen apologeti simia et vulpis exora Cyrillus, lib. III *Apolog. moral.* cap. xi: Simia, ait, ab histrione favum mellis pro munere accipiens, illi se in famulam ad jocularis ludos populo exhibendos obtulit; quare ab eo, ne fogeret, catenula alligata, ac in ludibrium populo expedita, sero captivitas ac miseria, dureque sortis penitere cepit; unde munus acceptum damnans exclamavit: « O subornatum deceptivè cupiditatis hamum, lethiferum munus, munerum naturalium adoptivum, gravissimum obligationis pignus, stulti et sapientis commercium minimum, maximum emptionis pretium, servitutis jugum, iniquitatis fermentum, captivitas indicium, fermentum discordiarum, subversio civitatum, omnium seminarium malorum, amatum venenum! » Profert deinde exempla philosophorum, qui quod munera regum spreverint, regibus fuerunt superiores: « Quantis enim gloriæ titulis effertur ille Diogenes, quod calcatis regis opibus per medias Alexandri Macedonis gazas, corporis cultum pauper, sed virtute opulentus inessit? Signidem hoc locupletior majorque splendidi, quo plus fuit hoc ipsum, quod accipere noluit, quam id quod ille dare disposuit. Quantis laudis fionibus morum cultor Socrates attollitur, cum a thebai regis satis magnis petebatur muneribus honorandus? et respondit nolle se ad eum venire, a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Liber quippe esse voluit, dum ante reddere, quam suscipere cogitavit. Quantis similiter præconiis exornatur Fabricius virtute ditissimus, dum munus

sibi viro pauperi a Pyrrho oblatum renuit, magis eligens honestate civis liberi, quam numeribus empti regis gloriose potiri? Qua profecto in re multo magis emicuit, dum rex admiratus spectabilem virum super solem erexit, dicens: Ille est Fabricius, qui difficilis ab honestate, quam soli a rectitudine cursus sui averti potest. »

PER MISERICORDIAM ET FIDEM PURGANTUR PECCATA; PER TIMOREM AUTEM DOMINI DECLINAT OMNIS A MALO.—Hic versus transcriptus est ex Septuaginta. Nam in Hebræo non exstat hoc loco, sed e. n. seq. vers. 6, ubi pro *fidem* hebraice est *אמת*, id est veritas. Veritas autem cum opponitur misericordie, idem est quod justitia, et significat opus debitum, sicut misericordia significat opus indebitum gratuitum et liberale. Sensus ergo est, q. d. Per opera virtutis elemosynæ gratuita, et per opera virtutis justitiæ quoquo modo debita purgantur peccata, quia per hæc opera facta in gratia Dei satisfaciunt pro pena peccatis debita; quin et si in culpa ac peccato simus, illud per illa abolemus, si adit vera mentis contritio, si nimirum ex corde contritio pro expiatione culpæ illa Deo offeramus. « Per timorem Domini » vero quis « declinat a malo, » q. d. Elemosyna expiat peccatum jam commissum; timor Dei vero præservat a committendo. Fac ergo elemosynam, ut exeres præterita, ac indue timorem Dei, ut caveas futura: sic purum te a peccato servabis, tuamque salutem in securum constituas. Unde S. Cyprianus, vel quisquis est auctor tract. *De Opere et Elemosyna*, docet Deum stansisse duo peccati lavacra, scilicet baptismum ad eluenda crimina ante illum perpetrata, et elemosynam ad expianda peccata post illum commissa: « Coarctati, ait, eramus, et in angustum innocentie præscriptione conclusi. Nec haberet quid fragilitatis humane infirmitas atque imbecillitas faceret, nisi iterum pietas divina subveniens justitiæ et misericordie operibus ostensis, viam quandam tuende salutis aperiret, ut sordes postmodum quascumque contrahimus elemosynis abluamus. Loquitur in Scripturis Spiritus Sanctus et dicit: Elemosynis et fide delicta purgantur; non utique illa delicta, que fuerant ante contracta: nam illa Christi sanguine et sanctificatione purgantur. Item denuo dicit: Sicut aqua exstinguit ignem, sic elemosyna exstinguit peccatum. Ille quoque ostenditur et probatur, quia sicut lavacro aquæ salutaris gehennæ ignis extinguuntur, ita elemosynis atque operibus justis delictorum flamma sopitur. Et quia semel in baptismo remissio peccatorum datur, assidua et jugis operatio, baptismi instar imitata, Dei rursus indulgentiam largitur. » Salomoni ad stipulatur Christus, Luc. xi, 41: « Quod superest, ait, date elemosynam; et ecce omnia munda sunt vobis. » Elemosyna ergo remittit peccata venialia et peccata mortalia; ad hæc disponit ad remissionem culpæ mortalis, eamque de facto abolet, si fiat ex contritione. Vide Origenem, S. Ambrosium,

Bedam, Toletum et alios in *Luce* xi, 44. Vide et que dixi *Daniel*, iv, 23, ad illa: « Peccata tua elemosynis redime. »

28. MENS JUSTI MEDIATUR OBEDIENTIAM; OS IMPIORUM REDUNDAT MALIS.—Glossa et alii pro *obedientiam* legunt *sapientiam*. Unde discas veram sapientiam esse obedientiam, si scilicet quis obediat Deo et Superioribus quasi vivaris Dei, presertim quia obedientia debet condiri sapientia ut sapient Deo, ait S. Bernardus; Hebraice est לִישׁוּנָה *laanoth*, quod duo significat: primo, respondere, secundo, humiliari. Addit tertio, B. Levi et R. David, significare *negotium*.

Unde primo Pagninus, Tigurina, Clarius, R. Salomon et alii vertunt, *cor justum meditatur quod respondet; os vero impiorum eructat vel effluit mala* (1), q. d. Justus interrogatus non illico respondit, ne præcipiti responso quid dicat quod impium, sit in Deum, aut injuriam proximo, sed meditatur quid sapienter respondeat, juxta illud S. Bernardi: « Verba bis ad limam, antequam semel ad linguam; at vero impius sine præmeditatione mala que corde gerit, ore effluit, et quidquid in hanc eam venit, eructat, instar fontis omnem aquam, tam puram quam sordidam, a se receptam ebullientis. Unde aliqui vertunt, *eromat mala*. Sicut enim vomitu ejicitur crapula, phlegmata et sordes stomachi: sic impius malevolentiam, calumniam, petulantiam, fastum, iram, etc., que corde gerit, ore evomit. Aben-Ezra hæc refert ad vers. 27, qui in Hebræo immediate præcedit, q. d. Judex incorruptus, qui audit munera, vivet; ideoque mens ejus, auditis partibus inter se litigantibus meditatur quid respondeat, ut ad justitiæ normam jus dicat. Verum alii ad judicem hæc non arctant, sed generatim ut sonant accipiunt. Huc facit illud Demosthenis, cui, cum objiceretur quod elaborata pronuntiaret, respondit, « se non modo scripta, sed etiam sculpta dicturum esse, » si posset. Ad diditque: « Ego civem improbum duco, qui sine meditatione audeat reipublicæ consilium dare. »

Secundo, R. Levi, Vatablus et R. David hebr. *laanoth* censent idem esse quod לִישׁוּנָה *laianah*, id est *negotium*. Unde vertunt, *cor justum meditatur negotium aut negotiari*, q. d. Justus mens semper intenta est cogitationi rei et negotii ex quo emolumentum capiat. Aut, q. d. Cor justum meditatur loqui cum negotio et rerum pondere, cum decore et amantitate rerum, ac eum fructu: e contrario os impii leviter, indecore, temere et sine fructu omnia que cogitat, effluit. Notatur ergo loquacitas insipientis, et commendatur gravitas loquendi sapientis.

Tertio, Noster optime vertit: « Mens justum meditatur obedientiam, » puta humilitatem, subjectionem, mansuetudinem, q. d. Cum justo quid præcipitur quantumvis durum et arduum, a lege, a Deo aut Superiore, cum eum ipse ab eodem,

(1) Recto.

vel alio equali, aut inferiori, de vitis et defectibus suis admonetur, illico mentem humiliter et mansuete instar agni subieci precepto et obedientiae, vel admonitioni et admonenti; at vero impius cum quod displicens praecipitur, aut cum de vitis arguitur, recalcitrat, obmurmurat, et mille impatientiae verba eructat, estque instar fluminis exundantis, quod omnia vicina aquarum copia opplet: sic enim et ipse ex abundantia cordis maledicentis profluvium continue ebullit, eoque omnes onerat et obruit.

Hoc videntur voluisse Septuaginta dum vertunt, *corda iustorum meditabantur fidem, et os impiorum respondet mala*; et Chaldaeus, *cor iusti meditatur in fide, et os impiorum eructat mala*. Per fidem enim intelligunt *fidelitatem*, ut explicat Syrus, quod inferior debet suo Superiori, puta obedientiam.

Porro justus meditatur obedientiam, primo, meditando obedientiae praestantiam, utilitatem, fructum et necessitatem, praesertim precepti vel voti, si illam venerit. Nam, ut ait Climachus, *Gradu 4*: «Obedientia est perfecta abnegatio propriae animae et corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntatis; sed iter facere dormiendo sub onere aliis imposito, et super aliorum ulnas ne mergaris natare.» Secundo, meditando rationes, quae eum slectant ad obediendum, ac precepti rigorem temperent mitigentque, ut, cum Superior vocat, vel quid arduum jubet, illico cum Samuele dicat: «Ecce ego;» et cum S. Paulo: «Domine, quid me vis facere?» ac praesertim meditando obedientiam Christi, qui factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, ut nos per inobedientiam Adae perditos suae obedientiae exemplo restauraret, doceretque obedire, *q. d.* Inspice, et fac, obediens secundum exemplar, quod tibi in monte Calvariae ostendi. Tertio, meditando gradus obedientiae, ut eos sensim ascendat. Hi gradus sunt tres: *primus*, vellemus esse facere opus preceptum; *secundus*, velle opus preceptum, illudque amare, ac libenter, prompte et alacriter capessere; *tertius*, non tantum velle, sed et iudicare opus preceptum melius esse quam quodvis aliud, ita ut non tantum voluntatem, sed et iudicium suum Superiori submittat, credatque melius esse id quod Superior praecipit, quam quod ipsi mens propria vel quivis alius suggerit. Quarto, meditando modos dextere exequendi id quod preceptum est. Unde S. Bernardus, *serm. De Virtute obedientiae*: «Fidelis obediens, inquit, nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, praescrip praecipientem, parat oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes, totum se colligit ut imperantis colligat voluntatem.» Et S. Hieronymus, *epist. ad Iulium*: «Credas salutare quidquid monasterii praepositi praeeperit, nec de majorum sententia iudices, cuius officii est obedire et implere quae

jussa sunt, dicente Moyses: Audi, Israel, et tace.» Cassianus, *lib. IV Institutionum*: «Egyptii monachi universa complere quaecumque fuerint a Praeposito suo praepcepta, tanquam si a Deo coelitus sint edita, sine ulla discussione festinant.» Et S. Gregorius, *lib. II in I Regum*: «Nescit iudicare, quisquis per se tunc didicit obedire.» S. Basilus, in *Constit. Monach.* cap. *xxiii*: «Apostoli, inquit, submissae mentis cervice obedientiae jugum subiurunt, alacrique animo in fora, in contumelias, in lapidationes, in ignominias, in cruces, in varias necesse processere. Hanc obedientiam is qui secundum Deum vere est monachus, Antistiti suo praestet oportet.» Rursus S. Bernardus in *serm. De Virtute obedientiae*: «Tertius, ait, gradus obedientiae est hilariter obedire. Non ex tristitia, inquit, Apostolus, aut ex necessitate. Serenitas in vultu, dulcedo in sermonibus multum colorant obedientiam obsequentis.» Unde et Gentilis ille Poeta ait sic:

— Super omnia vultus
Accessere boni.

«Quis enim locus obedientiae, ubi tristitiae ceratur aegritudo? Ostendunt plerumque voluntatem animi signa exteriora, et difficile est ut vultum non mutant qui mutant voluntatem.»

Talis fuit obedientia Abrahae, qui proinde fuit pater fidelium et patriarcha obediendum, de quo Apostolus, *Hebr. xi. 8*: «Fide, inquit, qui vocatur Abraham obediit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem; et exit, nesciens quid iret.» Major fuit ejusdem obedientia in immolatione filii Isaac; ex quo jam ante Deus illi promiserat posteritatem plurimam instar stellarum caeli: quare tunc «in spem contra seipsum credidit, etc., plenissime sciens, quia quaecumque promisit Deus, potens est et facere;» nimirum credidit Abraham, quod si immolando occideret filium, Deus illum a morte suscitaret, ut promissam sibi ex eo posteritatem praestaret. Idem S. Bernardus tract. *De Dispensat. et precepto*: «Perfecta obedientia, ait, legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustiis professionis largiori forma voluntate in latitudinem charitatis, et ad omnia quod in jungitur spontaneo vigore liberalis alacrisque animi, modum non considerans, in infinitatem extenditur.»

Post haec versum et sententiam hanc subiungunt Septuaginta: «Acceptabiles apud Dominum sunt viis iustorum; per eos autem et inimici amici redduntur,» quae non exstat in Hebraeo nec in Latino: posterior tamen pars exstat in utroque cap. *secc.* vers. 7, ubi tam explicabo. Causam dicit auctor *Catena Graecorum* hic: Cum enim, inquit, iusti Dei voluntatem indefesse explant, fit ut et in amicis quoque amicos facere queant. Nam cum Deo semel se dedicaverint et consecraverint, pro aliis quoque intercedunt, eosdemque, si inimici erant, Deo conciliant, amicosque reddunt.

Simili modo Septuaginta transponunt verus proxime sequentes, eosque alio loco et ordine collocant, quam sint in Hebraeo et Latino.

29. LONGE EST DOMINUS AB IMPIS: ET ORATIONES IUSTORUM EXAUDIT. — Deus ubique et in omnibus est realiter et personaliter per essentiam, praesentiam et potentiam; longe tamen abest ab impiis per favorem et opem, quia eos odit, eosque suam opem implorantes non exaudit; sic vero vicinus est justis, scilicet per amorem et beneficentiam, utpote quos protegit, dirigit, et se invocantes exaudit. Est solita metalepsis et metonymia: ex elogatione enim Dei intelligitur ejus non exauditio, quia apud homines elongatio, et magna intercapedo ac distantia, causa est cur quis clamantem non audiat. Hanc intercapedinem et distantiam mystice et spiritaliter inter Deum et peccatorem facit superbia, libido caeteraque peccata. Ab impiis ergo longe abest Deus per odium: odit enim eos et detestatur, eo quod ipsi elongent se a Deo per scelera quae Deo summe exosa sunt et adversantur. Rursus Deus exaudit justos orantes, quia ipsi audiunt Deum praecipientem, eique obediunt: quia ergo ipsi faciunt voluntatem Dei, hinc vicissim Deus facit voluntatem eorum, eisque saltem reddit. Vice versa, impij non faciunt voluntatem Dei, sed diaboli; hinc pariter Deus non facit voluntatem eorum.

Tertiam causam dat Psaltes, quod impij non invocent Deum in veritate, id est vero et sincero corde et amore, uti faciunt justi. Sic enim ait *Psal. cxliv. vers. 18*: «Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, et orationes eorum exaudiet, et salvos faciet eos.» Vis ergo ut Deus te exaudiat, tu prior exaudi Deum pulsantem et vocantem. Vis ut Deus faciat voluntatem tuam, tu prior fac voluntatem Dei. Vis ut Deus sincero corde amet te, benevelit et beneficiat tibi, tu prior sincero corde ama Deum. Ita Auctor *Catena Graecorum*: Non abest, inquit, Deus ab impiis, sed animo, hoc est favore et gratia, aut more certe et vite instituto, juxta illud: «Quantum distat caelum a terra, tantum distat hic mea a viis vestris, ait Dominus.» Et Polychronus ibidem: «Non spatii intercapedine abest Deus, inquit, sed sententiae diversitate; siquidem contraria plurimum a se invicem dissidere solent. It autem just: Duo sunt vicini (certum est autem id ad locum non refertur), ita facili quoque momento ab illo audiuntur.»

Hoc est quod ait Psaltes, *Psal. xxxvi*: «Delectare in Domino. et dabit tibi petitiones cordis tui.» Quocirca S. Chrysostomus, *homil. 41 in Genes.*, docet homines justos et sanctos non tantum sibi, sed et sepe toti civitati ac republicae salutem precibus suis afferre. «Cum igitur videris, inquit, virum externo habitu amictum vili, virtute vero intus vestitum, noli id quod apparet deicere, sed contemplare animae divitias, inter-

namque gloriam. Talis erat B. Elias, qui meliorem tantum habebat: at purpuratus Achab illius melote indigebat. Vide Achab inopiā, Elias autem divitias.»

30. LUX OCULORUM LETIFICAT ANIMAM (Hebraice, *cor*); FAMA BONA IMPINGUAT OSSA. — Hebraice, *os*; Septuaginta, *oculus contemplans pulchra letificat cor: fama autem bona impinguit ossa*. Pro fama hebraice est מְבִרָה *scemua*, id est auditio, nuntius, rumor, fama (1).

Unde primo, Aben-Ezra haec referens ad tres versus seqq., per *scemua*, id est auditionem, accipit correptionem quam quis audit, de qua versus sequent. *q. d.* Lux, quae oculis hauritur, cordi voluptatem affert: cum vero objurgationem quis auscultari, in quo vita sila est, et inter sapientes commemoratus fuerit, tunc increpationes majus incrementum afferent, quam si bonum quodpiam nuntium audivisset. Pari modo per *scemua* accipias auditiones S. Scripturae, legis, doctrinae sacrae, librorum piorum, etc.; horum enim lectio, vel auditio, mire impinguit ossa, id est animae infirma, eaque implet medulla sanctorum cogitationum et desideriorum, quibus totus hominis spiritus in Dei amore incalcescit et corroboratur.

Secundo, alii per *scemua*, id est auditionem, accipiunt famam virtutum, operum et exemplorum sanctorum, quae quis apud alios bene audit, *q. d.* Sicut lux mire recreat oculos, indeque cor et animam intuentis: ita fama virtutum et exemplorum recreat auditum, indeque mentem audientis, ejusque ossa et robur ad similia audienda corroborat: ossa enim sepe significant vires et robur animae, ait S. Hieronymus in cap. *lviii Isaias*, juxta illud *Psal. xxviii. 40*: «Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi?» Unde Christus, *Matth. v*: «Sic, ait, luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.» Ubi S. Chrysostomus: «Nihil, inquit, est quod hominem sic efficiat insignem, atque conspicuum, etiamsi magno ambitu optet latere, ut splendor iste virtutis; sicut enim ipso solo circumdantur, ita utique homo justus clarus refugit; nec in terram solummodo lucis radios emittit, sed supra ipsum etiam caelum proprio fulgore radiat.»

Porro fama virtutum impinguit ossa animae non solum auditionem, qui incitantur ut eas amulentur, ut jam dixi ex S. Chrysostomo et Origene, sed etiam ipsius virtute praediti, de quo est fama. Hic enim advertens hanc bonam de se opinionem parere admirationem et imitationem in animis audientium, exhilaratur, incitatur et corroboratur, ut opera virtutum, quae tanto altis sunt splendori et exemplo, multiplicet et adau-

(1) Maurer, *lumen oculorum letitia afficit cor, id est, oculi lucidi, sereni, propitii exhilarant cor, si quis vult sereno, propitio nos aspicit, letamur; et nuntius bonus, letas (alii, bona fama) impingit reddi ossa, medullam suppeditat ossibus, id est rediit, recreat.*

parat. Unde sic exponas, q. d. Sicut qui intuetur lucem vel res pulchras, ut vertant Septuaginta, puta in agnes elaboratas, mire hoc intuitu exhilaratur: sic pariter qui sua virtutis imagines, in enarratis audientiam per famam et existimationem ad vicium exsculpas et expiolas contemplantur, hinc quoque hac contemplatione gaudet et corroboratur, ut plura sua virtutis edat exempla, quae audientis pari modo audiendo, admirando, et imitando in corde suo depingant et exsculpant.

Tertio et magis genuine, per *scemua* accipias famam, rumore et nuntium bonum, q. d. Sicut lux solis post lo agas noctis vel hiemis tenebras, manet vel in vort exoriens, orbique irradians mire intuentium oculos, indeque cor et animam illuminat, laetificat, vegetat, roborat et vivificat, sic pariter nuntium bonum: cum scilicet quid laeti nuntiator, non tantum aures mulcet, sed et per aures penetrat usque ad cor et mentem ejusque ossa, id est intimas ejus medullas pervadit, exhilarat, vivificat et corroborat; quin et ipsa corporis ossa recreat, irrigat et vegetat. Comparat enim hic duos primarios sensus, scilicet visum et auditum, quod, sicut res visa, praesertim lux, animum oblectant, ita pariter res audite, puta nuntii rerum laetarum oblectant animum, et consequenter corpus et ossa per naturalem sympathiam, qua affectus, v. g. laetitia vel tristitia animi, derivatur et transit in corpus animae coherens; laetitia enim vehemens adeo affectu animum, ut redundet et exuberet in corpus. Ossa ergo tum metaphorice pro intimis animae, tum proprie pro ossibus corporis accipias; sicut enim nuntium triste contrahit, deicit et timore ac morore consternat animum et corpus; sic e contrario nuntium laetum praesertim valde desideratum, laetitiam, vitam et vigorem instillat et inspirat tum animae, tum corpori audientium; ut jam laeta nuntia de fide toto terrarum orbe, praesertim in Germania, Gallia, Aethiopia, Tartaria triumphante mire Catholicos recreant, animant, roborant. Quocirca apud veteres, nuntii bonorum significati fuerunt pro milvto, qui veris verneque hilaritatis sunt nuntii, quos profunde prisci adorabant; nos enim fuit apud nonnullos populos milvto adorare, quod illi postrigentis hiemis inclementiam verne tempestatis fideles nuntii apparent. Unde adagium: « Provolvitur ad milvum ».

Talis fuit S. Joannes Baptista, nuntius Evangelii, paranympus, imo index Christi; hic enim deum et celestis veris clementiam praenuntiavit, mirum adesse jam Salvatore et salutem. Unde vox ejus mirifica laetitiam juvenilitate aures omnium perfudit: « Appropinquavit, ait, regnum caelorum. Parate viam Domini. » Ita noster Caucasus, lib. VI *Parabol. hist.* cap. LXXV. Tales nuntii laeti fuerunt Apostoli caeterique praecoones Evangelii. Evangelium enim graece idem est quod latine bonum laetumque nuntium, juxta id quod Angelus nuntians pastoribus Christi ortum, dixit:

« Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, » *Luce* II, 10. Tales nuntii fuerunt Prophetae, ac praesertim Isaia qui de Christo ejusque redemptione non tam prophetiam quam historiam tenuit, nec tam Propheta quam Evangelista fuit, teste S. Hieronymo. Unde de Apostolis ait, cap. III, vers. 7: « Quam pulchri super montes pedes amundantibus et praedicantibus pacem, annuntiantibus bonum, praedicantibus salutem, dicentibus Sion: Regnabit Deus tuus! » Et cap. III, 1: « Quis credidit auditui (hebraice שמעוה *scemua*, eadem vox qua hic) nostro? et brachium Domini qui revelatum est? » etc.

Denique Basilus in *Catena Graecor.* partim mystice, partim litteraliter, hunc versum sic exponit: « Oculis, ait, tum demum contemplantur bona, quando earum rerum, quae sub aspectum veniunt, contemplatione et comprehensione non laeditur, sed perficitur. Si quidem rerum conditarum contemplatio animae vires corroborare nata est. Fama autem bona aut ea est, quam quis de alio audit; aut ea certe quam aliquis per virtutem et eruditionem sibi comparavit; aut oculum bona contemplantem omnem omnino justum, qui mentem in mandatorum Christi observationem semper intentam habet, appellat. Talis enim laetificat Deum. Fama denique et vox ea apprimae grata optioque jucunda erit, quam olim audituri sunt justi, nempe illa Christi: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Haec enim justos, quos ob fidei firmitatem ossa vocat, mirifice recreabit et impinguabit. »

Sane qui nuntium accipit suae praedestinationis, electionis et felicitatis aeternae, est quod gaudeat, est quod totis animae ossiumque medullis exultet, quia nuntius hic affert ei beatitudinis omnibus boni securitatem. Quocirca S. Franciscus, cum in extasi de sua praedestinatione certior factus esset, ut sibi redditus est, exclamavit statim: « Laudatur Dominus meus, ipsi gloria et honor sine fine; » quin etiam proximis octo dies sic transegit, ut nec ulla de re loqui, ac ne Horas quidem canonicas recitare posset, sed hoc solum in ore haberet, idque semper repeteret: « Laudetur Dominus, » tanta ejus animus laetitia atque exultatione, et quidem jure ac merito gestebat. S. Maria Oigniacensis, accepto simili praedestinationis suae nuntio, extra se quasi rapta, jublando ingeminabat: « Ibi sum in Sancta sanctorum. Et quid sunt Sancta sanctorum? » Ita refert Cardinalis Jacobus de Vitriaco in ejus *Vita*. B. Petrus Alcantara, nuper data certa spe sautus, in morte cum Psalte cecinit: « Letatus sum in his quae dicuntur mihi, in domum Domini ibimus. »

31. AURIS QUAE AUDIT INCREPATIONES VITAE, IN ME. *Vers. II.* DIO SAPIENTUM COMHORABITUR. — « Increpationes vitae, » ut Jansenius, Hebraica phrasi vocat increpationes vitales, hoc est salutare et vivifica-

trices, quae et doceant hie recte vivere, et ad aeternam vitam perducant (1). Hujusmodi increpationes qui libenter audit, dicitur commoraturus in medio sapientium: hoc est inter sapientes, sive quia inter illos gaudebit adesse, querens illorum consortium, a quo se possit moneri et corrigi; sive quia dignus efficietur, qui et ipse inter sapientes honoretur, sapientisque nomen et locum obtineat. Ita Beda: « Discipulus, ait, qui increpationibus doctum obedienter annuit, plerumque proficundo ad cathedram usque doctoris ascendit. Denique Paulus, qui increpationi sui conditoris sese humiliter substravit, ad sedem postmodum Apostolicae dignitatis sublimiter pervenit. » Huc facit illud Climachi: « Omni die oburgationes quasi aquam vitae bibe. »

32. QUI ABJICIT DISCIPLINAM, DESPICIT ANIMAM SUAM; QUI AUTEM ACQUIESCIT INCREPATIONIBUS, POSSESSOR EST CORDIS. — Septuaginta, qui expellit (Chaldaeus, deserit) disciplinam, odit seipsum; qui autem servat correctionem, diligit animam suam. Sententia est clara. Ejus ratio est, quod disciplina, id est institutio, correctio et castigatio vitiorum, sit summum animae bonum; illa enim illuminat, purgat, ornat, omnique virtute decorat et perficit. Quare qui disciplinam despiciat et odit, animam suam despiciat et odit, perinde ac eger, qui odit medicinam et medicum, odit sanitatem suam: ad hanc enim medicinam dirigitur. Sic qui negligit aratro proscindere et sarculo sarrire agrum suum, eum ejusque bonum despiciat, quia impedit fruges quas ager produceret, quibusque seipsum ornaret, ac herum suum ditaret. Quod enim est aratum ager, sarculus horto, lima ferro, lixivium panno, fornax auro, pecten capiti, carminatio lino, tritura tritico, frenum equo, catenarium vulnere, pharmacum febricitanti, virga puero, hoc est disciplina homini carnali et vitii addicto.

QUI AUTEM ACQUIESCIT INCREPATIONIBUS, POSSESSOR EST CORDIS. — Hebraice קנה *kane*, id est acquiritor, emptor, possessor est cordis, q. d. Qui acquiescit correctioni, acquirit dominium cordis, ejusque fit possessor (2), tum quia non sinit illud pro libito vagari, et sese dedere suae libertati et concupiscentiae; tum quia ejus superbia, ira, impatientia caeterisque affectibus et passionibus dominatur, easque frenat et sub jugum rationis et correctionis mittit; tum denique quia illud fecit et regit ad libitum. Ex adverso, qui non acquiescit increpationibus, non possidet cor, sed possidetur a cordis superbia, ira, impatientia, inobedientia, suarum passionum est servus et mancipium. Igitur qui acquiescit increpationibus, possessor est cordis, et sui ipsius est dominus. Talis ergo primo cor possidet per humilitatem

qua illud sibi, puta rationi et discipline, humiliat et subjugat. Secundo, per mansuetudinem, quia mansuetudine excipit nitrum correctionis, juxta illud Christi: « Beati milites, quoniam ipsi possidebant terram, » *Math. V. Tertio*, per patientiam, quia patienter tolerat increpationes aliorum, sicutque se de vitis admoneri et castigari, juxta illud Christi: « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Quarto, per obedientiam, qua cor obedire facit corripienti, sive si Superior sit, sive quis alius. Quinto, per sapientiam et prudentiam, quia sapienter et prudenter defectus, de quibus arguitur, emendat, et virtutes contrarias capessit. Unde Chaldaeus vertit, et qui audit increpationem, possidet (Syrus, comparat) sapientiam, aut mentem. « Talis enim, ait Dionysius, ritus advertit quod increpatione sit opus misericordiae, elemosina spiritualis, medela salubris, charitatis indicium, dilectionis internae ac justitiae sanctae effectus. » Igitur sicut herus emens mancipium, vel bovem, illius dominium acquirit, illumque omni jure possidet, ut de eo quodlibet agere liceat: sic pariter qui cor subicit correctioni et discipline, illud sibi mancipat servumque efficit, ut illud quasi mancipium possideat, ac quicumque voluerit flectere et vertere possit. Verum haec servitus cordis veram ei dat libertatem, quia facit ut regatur a sapientia et discipline, lege et a Deo ipso; servare autem Deo, regnare est. Sicut ergo coeli, inquit Philo, cum careant mente et prudentia, sicut se regi et moveri ab assistente intelligentia, hocque eorum et totius universi bonum est: sic pariter juniores caeterique quibus parum est experientiae et prudentiae, si sapienter, sicut se regi, doceri, gubernari a viro sapiente; sic enim sapientiam, quam ex se non habent, ab eo discunt, talis cor possidet per amorem, quia cogit illud amare Deum, ac amore Dei subdere se legi et correctioni. Unde Septuaginta vertunt, qui autem servat correctiones, diligit animam suam, q. d. Qui odit correctionem et corripientem, non tam ipsum quam seipsum suumque bonum (tale enim est vitiorum correctio) odit; at vero qui correctionem et corripientem amat et observat, non tam illum quam se suumque bonum amat et servat, quia per illas dicitur odio prosequi vitia, amare virtutes, Deum colere et revereri.

33. TIMOR DOMINI, DISCIPLINA SAPIENTIAE. — ET GLORIAM PRÆCEDIT HUMILITAS. — Hebraice, ante gloriam vel coram gloria humilitas; Syrus, timor Domini fons vitae, et laus humilis graditur ante ipsum, q. d. Timor Dei per disciplinam castigando vitia docet veram sapientiam, id est honestatem et virtutem, quae est summa hominis dignitas et gloria; quare ut quis hanc gloriam nanciscatur, necesse est ut preceat humilitas, qua ex timore Dei humiliter se discipline et correctioni subicit. Quocirca hoc est iter ad gloriam, nimirum: timor Dei ducit ad disciplinam, disciplina ad sapientiam, sapientia

(1) Maurer, vitas, id est mortuus.

(2) Rectius ad litteram, acquirit sibi cor, id est, comparat intellectum.

ad gloriam, tum presentem, tum eternam. Unde Septuaginta, *principium*, vel potius *principatus* (utrumque enim est *ἔξισ*) gloria respondebit et, q. d. Timor Dei et disciplina initio dura, molesta, humilia et abjecta videntur; at ne terrearis, o fidelis timens Deum, quia tandem pro fructu, mercede et premio afferent tibi gloriae principatum. Hinc et tales ad gubernacula, ad dignitates et prelaturas, tam seculares quam Ecclesiasticas, seligi et promoveri videmus. Addunt Complutenses: «Præcedit autem humiles gloria.» Quæ verba, ut notant Romani, videntur esse altera interpretatio prædictæ sententiæ; unde ipsi cum Procopio ea delent. Porro Auctor *Catenæ Græcorum* sic Septuaginta vertit. *Timor Domini parit disciplinam et sapientiam; utraque autem principium est gloriae quam humilitas antegreditur*, q. d. Nulla res mentem hominis, quæ libera est et sui juris, posset legibus discipline quasi vinculis constringere, nisi timor Dei. Hic ergo parit disciplinam, et per eam sapientiam ac gloriam, quam proinde humilitatis disciplinæ antegreditur. Hinc et Arabicus Septuaginta de more secutus, vertit, *principium nobilitatis est responsio ejus, et gloria deambulat, vel decurrit ante humiles.*

Pro humilitate hebraice est *ענוה* *anaa*, id est humilitas, mitis, modestia; item humiliatio, oppressio, afflictio. Unde primo, Symmachus et Theodotus vertunt, *ante gloriam modestia, aut mansuetudo*; et Cajetanus, *in facie honoris* (vel coram honore et gloria) *mansuetudo*, q. d. «Per mansuetudinem homines elevantur ad statum honorabilem. Amantur enim mansueti, et idonei censentur ad gubernandum, tanquam alieni a passionibus animi. Aut coram honore, id est coram viro honoris floret mansuetudo, quoniam talis delectatur in mansuetudine tam sua quam aliorum.» Hucusque Cajetanus.

Secundo, alii vertunt, *timor Domini castigatio sapientia, et ante gloriam afflictio*; quod S. Petrus, *epist. 1, cap. 1, vers. 11, παλινα* reddit, id est afflictiones, passiones, cum ait: «Prænuuntians eas quæ in Christo sunt passiones et posteriores glorias.» Vide ibi dicta.

Tertio, Vatablus vertit, *ante gloriam est dejectio*, q. d. Deus, antequam quem glorificet, prius eum deicit, sternit et humiliat; quod Nosler optime vertit, *gloriam præcedit humilitas*, juxta sensum initio assignatum. Nimirum eterna lege sancitum est, ut per humilitatis viam tendatur et ascendatur ad gloriam. Hec est via, et non est alia. Hec est quod ait Christus: «Omnis qui se humiliat, exaltabitur.» Et de Christo ait Paulus: «Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et inferorum,» *Phil. n. 9.* Vice versa, de superbia ait Salomon, *cap. seq. vers. 18*: «Contributionem præcedit superbia.»

Quarto, ex eo quod ad verbum Hebræa habent, *coram gloria humilitas*, Septuaginta Complutensis contrarie vertunt, *præcedit autem humiles gloria*; quod secutus Syrus vertit, *laus humilis gradatur ante eum*; Chaldaeus, *qui gloriosus est, sit humilis*. Utrumque ergo verum est, et quod gloriam præcedat humilitas; et vice versa, quod humilitatem præcedat gloria; nimirum humilitas præcedit gloriam, quasi gloriæ meritum; vicissim gloria præcedit humilitatem, quasi humilitatis spes corona et premium; sicut ergo meritum in ratione meriti præcedit premium in genere causa meritorie, sic pariter humilitas præcedit gloriam; et sicut premium in ratione præmii præcedit meritum in genere causæ finalis (unde laboranti et certanti ante laborem et certamen proponi solet premium), sic pariter gloria præcedit humilitatem. Hæc ergo duo sunt connecta, et unum ex altero sequitur: nimirum ex eo quod humilitas præcedat gloriam in ratione meriti, necessario sequitur quod gloria præcedat humilitatem in ratione præmii. Sic Christus, ait Apostolus, *Hebr. xii, 2*, «proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta.» Unde S. Gregorius Nazianzenus, *orat. 3*: «Gloriam præcedit humilitas, hoc est, ait, sicut calamitas insolentiam, ita splendor et gloria humilitatem comitantur. Dominus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: atque contraria contrariis vicissim inducit, qui omnia iuste admittit.»

Hoc faciunt axiomata et paradoxa S. Augustini de humilitate. *Primum*: «Deus, cum omnium sit excellentissimus, non elatione, sed humilitate contingitur:» ita ipse, homilia ultima inter 50; *secundum*: «Excelsus est Dominus, et humilia respicit, et excelsa a longe cognoscit. *Psal. cxxxvii.* Excelsa posuit pro superbis; illa ergo respicit ut attollat, ista cognoscit ut deprimat et deiciat,» *ibid.*; *tertium*: «Sic serpens nos non posse redire (ad Deum) nisi per humilitatem, qui per superbiam lapsi sumus. Dux nobis ipse fuit ad superbiam, modo ad humilitatem ducem Christum sequamur,» *ibid. hom. 12*; *quartum*: «Humilitatis passibus ad oculi culmina descenditur, quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur, discamus humilitatem, per quam Deo propinquare poterimus:» *ita ipse serm. 213 De Temp.*; *quintum*: «Per superbiam mirabilis Angelorum creatura cecidit de celo: per humilitatem Dei fragilitas humane nature ascendit in caelum,» *ibidem*; *sextum*: «Quantum cor humilitate inclinatur ad ima, tantum proficit in excelsis: qui enim humilis erit, exaltabitur in gloria,» *ibidem*; *septimum*: «Quanto quis humilior erit de seipso, tanto major erit in conspectu Dei. Superbus vero quanto gloriosior apparet inter homines, tanto dejectior erit ante Deum: qui enim sine humilitate bona opera agit, in ventum pulverem portat,» *ibidem*; *octavum*: «Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltatus

humiliter: qui enim sibi vilis videtur esse, ante Deum pulcher est: qui sibi displicent, Deo placent: esto igitur parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei,» *ibidem*; *nonum*: «In summo honore summa tibi sit humilitas. Honoris laus est, humilitatis virtus,» *ibidem*; *decimum*: «Superbia ex Angelis demones fecit, humilitas homines similes Angelis constituit.» Ita Auctor *serm. ad Fratres in eremo*, apud S. Augustinum, *tom. X, serm. 12.*

Hæc quoque spectant gnoma S. Cyrilli et S. Ambrosii, quas citat hic Dionysius Carthusianus. *Cyrilli*: «Crede mihi, quia maxime se vilificat qui magnum se reputat. Sicut qui se judicat sapientem, fit amens. Lux quidem luce confunditur, et altitudo altitudine incurvatur. Ubi ergo profunda humilitas, ibi excelsa est dignitas, et ubi ex te ipso dejectio magna, ibi ex virtute dignificatio maxima: dumque mundanis cardinibus nos iudicamus indignos, sempiternis atque caelestibus mansionibus reddit humilitas mox nos dignos.» S. Ambrosius: «Quisquis cupit divinitatis tenere fastigia, humilitatis ima sectetur; quicumque vult

fratrem suum prævenire regnando in caelis, prius illum præveniat obsequendo in terris, sicut ait Apostolus: Honore invicem prævenientes vincat cum officis, ut possit vincere sanctitate.»

Gradus ergo ad gloriam est humilitas et humiliatio. Vice versa, gradus ad ruinam est superbia ac superba sui exaltatio. Quocirca sapienter S. Bernardus *serm. 34 in Cantica*: «Oportet, ait, humiliter sentire de se nitentem ad aliora, ne, dum supra se attollitur, cadat a se.» Et paulo post: «Nisi humilitatis merito maxima minime oblinetur.» Et S. Augustinus in *Sent.* num. 88: «Non acceditur, ait, ad altitudinem Dei, nisi per humilitatem, cui propinquat subditus, longe ab eo recedit elatus.» Porro, ut idem ibidem ait, num. 83: «Vera fidelium humilitas est, in nullo superbiere, in nullo murmurare; nec ingratum esse, nec querulum; sed in omnibus Dei iudicis Deo agere, Deumque laudare, cuius omnia opera, aut justa sunt, aut benigna.» Salomonem more suo secutus *Ecl. xi, 1*: «Sapientia, ait, humiliati exaltabit caput illius, et in medio magnatorum consedere illum faciet.» Vide ibi dicta.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Homo animam preparat, Deus linguam gubernat, et spiritus ponderat, ac vias hominum dirigit, omnia propter se ipsam operans, cui abominatio est omnis arrogans: misericordia redimuntur peccata: pondus et statera Dei iudicia: indignatio et clementia regis: laus sapientia, prudentia, eruditio, ac dulcis in verbo, et patientia: vituperatur insipiens et perversus: sortes a Domino temperantur.

1. Hominis est animam præparare, et Domini gubernare linguam. 2. Omnes viæ hominis patent oculis ejus: spirituum ponderator est Dominus. 3. Revela Domino opera tua, et dirigentur cogitationes tuæ. 4. Universa propter semetipsum operatus est Dominus: impium quoque ad diem malum. 5. Abominatio Domini est omnis arrogans: etiam si manus ad manum fuerit, non est innocens. Initium viæ bonæ, facere justitiam; accepta est autem apud Deum magis quam immolare hostias. 6. Misericordia et veritate redimuntur iniquitas, et in timore Domini declinatur a malo. 7. Cum pluerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem. 8. Melius est parum cum justitia, quam multus fructus cum iniquitate. 9. Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus. 10. Divinatio in labiis regis, in iudicio non errabit eo ejus. 11. Pondus et statera iudicia Domini sunt, et opera ejus omnes lapides sacculi. 12. Abominabiles regi qui agunt impie: quoniam justitia firmatur solum. 13. Voluntas regum labia justa: qui recta loquitur, diligitur. 14. Indignatio regis, nuntii mortis: et vir sapiens placabit eam. 15. In hilaritate vultus regis, vita: et clementia ejus quasi imber serotinus. 16. Posside sapientiam, quia auro melior est: et acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. 17. Semita iustorum declinat mala: custos anime suæ servat viam suam. 18. Contributionem præcedit superbia, et ante ruinam exaltatur spiritus. 19. Melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superbis. 20. Eruditus in verbo reperiet bona: et qui sperat in Domino, beatus est. 21. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens: et qui dulcis eloquio,